

ΤΟ ΤΟΛΜΗΜΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Διηγήματα και ποιήματα από τη Νοτιοανατολική Ευρώπη

Χέρτα Μύλερ, Έλσα Ντέμο, Αρντιάν-Κριστιάν Κιτσίκου,
Φαρούχ Σέκιτς, Μίλε Στόγιτς, Λέα Κόεν, Βαλέριου Πετρόβ,
Πέτρος Μάρκαρης, Σλομπόνταν Σνάιντερ, Τατιάνα Γκρόματσα,
Ντάλιμπορ Σίμπραγκα, Νίκη Μαραγκού, Γκυρ Τζενκ,
Πάνος Ιωαννίδης, Μπάλσα Μπρόβιτς, Νικόλα Μαντζίροβ,
Γιάσνα Κότετσκι, Φίλιπ Φλόριαν, Αλεξάνταρ Γκάταλιτσα,
Ασλί Ερντογάν, Μουράτ Ουγιούρκουλακ, Μουγκέ Ιπλικσί,
Τζεμ Άκκας, Νίκος Θέμελης, Νόρμπερτ Μάπες-Νίντιεκ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ GOETHE ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΣΜΑΣ, ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΚΩΤΙΑΣ,
ΙΣΜΗΝΗ ΡΑΝΤΟΥΛΟΒΙΤΣ, ΖΝΤΡΑΒΚΑ ΜΙΧΑΪΛΟΒΑ,
ΘΑΝΟΣ ΖΑΡΑΓΚΑΛΗΣ, ΕΜΙΛΙΑ ΜΑΪΣΤΟΡΟΒΑ-ΣΤΟΓΙΑΝΟΒΣΚΑ,
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΖΗΚΟΥ-ΠΡΕΝΤΑ, ΠΕΛΑΓΙΑ ΤΣΙΝΑΡΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Τα κείμενα αυτά δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά σε γερμανική γλώσσα στο λογοτεχνικό περιοδικό *die horen. Zeitschrift für Literatur, Kunst und Kritik* (τ. 239, 2010: *Das Wagnis der Erinnerung. Stimmen aus Südosteuropa*). Στις γλώσσες των συμμετεχόντων χωρών διατίθενται στο διαδίκτυο: www.goethe.de/wagnis-der-erinnerung. Το βιβλίο είναι μια παραγωγή των Ινστιτούτων Goethe της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε συνεργασία με το λογοτεχνικό περιοδικό *die horen*.

Η παρούσα έκδοση πραγματοποιήθηκε με την οικονομική ενίσχυση του Goethe-Institut Athen. 🍀

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: *Das Wagnis der Erinnerung*

© Copyright by Goethe-Institut 2010

© Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε. – Goethe-Institut, Αθήνα 2011

Έτος 1ης έκδοσης: 2011

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5365-5

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ 🍀

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ρύντιγκερ Μπολτς <i>Το τόλμημα και η επιτυχία. Ένα μοντέλο</i>	11
Μετάφραση: Πελαγία Τσινάρη	
Χέρτα Μύλερ <i>Είναι κι εκείνη η δασκαλίτσα που λέει Ευρώπη τη μικρή σκυλίτσα...</i>	17
Μετάφραση: Κώστας Κοσμάς	
ΑΛΒΑΝΙΑ	
Έλσα Ντέμο <i>Το ακριβό συγκώπι της Βίτας</i>	40
Μετάφραση: Τηλέμαχος Κώτσιας	
Αρντιάν-Κριστιάν Κιτσίκου <i>Το αγκίστρι</i>	51
Μετάφραση: Τηλέμαχος Κώτσιας	
ΒΟΣΝΙΑ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	
Φαρούχ Σέκιτς <i>Τρεις εικόνες</i>	58
Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς	
Μίλε Στόγιτς <i>Χιόνι</i>	67
Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς	

ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Λέα Κόεν

Το πιάνο της πολυκατοικίας Νο 31 70

Μετάφραση: Ζντράβκα Μιχάιλοβα

Βαλέριου Πετρόβ

Τζετ 99

Μετάφραση: Ζντράβκα Μιχάιλοβα (πεζό κείμενο)

και Ισμήνη Ραντούλοβιτς (ποιήματα)

ΕΛΛΑΔΑ

Πέτρος Μάρκαρης

Χάλκη: το κενό και το ποδήλατο 111

ΚΡΟΑΤΙΑ

Σλομπόνταν Σνάιντερ

Τι σημαίνει για κείνους η Σλαβονία 124

Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς

Τατιάνα Γκρόματσα

12 ποιήματα 145

Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς

Ντάλιμπορ Σίμπραγκα

Η πύλη της Δαλματίας 154

Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς

ΚΥΠΡΟΣ

Νίκη Μαραγκού

Nicosienses 172

Γκυρ Τζενκ

4 ποιήματα 180

Μετάφραση: Θάνος Ζαράνγκαλης

Πάνος Ιωαννίδης

Κυπριανή 184

ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ

Μπάλσα Μπρόβιτς

Ο καθημερινός εικοστός αιώνας192

Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς

πΓΔΜ

Νικόλα Μαντζίροβ

Αναμνήσεις αιώνιας αβεβαιότητας197

Μετάφραση: Εμίλια Μαϊστόροβα-Στογιάνοβσκα

Νικόλα Μαντζίροβ

8 ποιήματα201

Μετάφραση: Εμίλια Μαϊστόροβα-Στογιάνοβσκα

Γιάσνα Κότεσκι

Κομμουνιστική μνήμη207

Μετάφραση: Εμίλια Μαϊστόροβα-Στογιάνοβσκα

ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Φίλιπ Φλόριαν

Το κίτρινο τετράδιο237

Μετάφραση: Ελευθερία Ζήκου-Πρέντα

ΣΕΡΒΙΑ

Αλεξάνταρ Γκάταλιτσα

Ο επιθεωρητής Βόλαντ249

Μετάφραση: Ισμήνη Ραντούλοβιτς

ΤΟΥΡΚΙΑ

Ασλί Ερντογάν

Σαράγιεβο265

Μετάφραση: Θάνος Ζαράνγκαλης

Μουράτ Ουγιούρκουλακ

Κόκκινο269

Μετάφραση: Θάνος Ζαράνγκαλης

Μουγκέ Ιπλικσί <i>Μέλισσα</i>	280
Μετάφραση: Θάνος Ζαράνγκαλης	
Τζεμ Άκκας <i>Προς τα πού;</i>	288
Μετάφραση: Θάνος Ζαράνγκαλης	
ΕΝΑ ΒΛΕΜΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	
Νίκος Θέμελης <i>Το τόλμημα της μνήμης</i>	297
Νόρμπερτ Μάπες-Νίντιεκ <i>Αποστρέφοντας και εστιάζοντας το βλέμμα</i>	309
Μετάφραση: Πελαγία Τσινάρη	
Σύντομα βιογραφικά συγγραφέων και μεταφραστών	319
Μετάφραση: Πελαγία Τσινάρη	

Το τόλμημα και η επιτυχία

ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η από κοινού έκδοση του περιοδικού *die horen* και των Ινστιτούτων Goethe στη Νοτιοανατολική Ευρώπη – έκδοση που ταυτόχρονα πλαισιώνεται από ένα πολυετούς σχεδιασμού, μεγάλο περιφερειακό πρόγραμμα με θέμα «Το τόλμημα της μνήμης»– βασίζεται σε ένα καταφανώς πολυδιάστατο τόλμημα. Άλλωστε, οι προϋποθέσεις για μια ανθολόγηση των λογοτεχνικών φωνών από την Κροατία, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Αλβανία και την πΓΔΜ, αλλά και τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κύπρο μοιάζουν ελάχιστα ενθαρρυντικές. Γιατί η Νοτιοανατολική Ευρώπη εξακολουθεί, όπως και στο παρελθόν, να είναι «τελικά εκείνη η πολυεθνική περιοχή, όπου τα όρια ανάμεσα στις κουζίνες δεν είναι τα μόνα τα οποία, αν και διακρίνονται κοφτερά σαν λεπίδι, εντούτοις συγχέονται» (Γκύντερ Γκρας).

Η περιοχή των Βαλκανίων εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται «ηφαίστειο». Οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης καλλιεργούν την ιστορική τους διαφορετικότητα και έχουν αναπτύξει σαφείς εθνοτικές-εθνικές ταυτότητες. Αλώβητες σχέσεις γειτνίασης δεν υπάρχουν. Στην προσπάθεια ενσωμάτωσης σε μια ευρύτερη ευρωπαϊκή ζώνη ελευθερίας και σταθερότητας οι εθνικιστικές τάσεις αποτελούν ένα δυσυπέρβλητο πρόσκομμα, συχνά δε οι χώρες στρέφονται επικλητικά προς τις Βρυξέλλες, αγνοώντας τους άμεσους γείτονές τους.

Η συναισθηματική φόρτιση των πεφωτισμένων συζητήσεων μέσα από τις αναμνήσεις του πολέμου, των πογκρόμ, του ξεριζωμού και των εκτοπισμών φθίνει μεν, αλλά με αργούς ρυθμούς. Με τη διαρκή ιστορικοποίηση του κοινωνικού διαλόγου η εκάστοτε θεώρηση της ιστορίας παίρνει εθνικιστική χροιά και συχνά λαμβάνει συνδηλώσεις ως ιστορία απώλειας, ως ιστορία χαμένου μεγαλείου και κύρους.

Πρέπει να το γνωρίζει κανείς αυτό, για να εκτιμήσει τη σημασία μιας έκδοσης που προσκαλεί διακεκριμένους συγγραφείς από τις χώ-

ρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης σε ένα κοινό τόλμημα διερεύνησης ιστορικά βεβαρημένων και συναισθηματικά επιβαρυντικών εμπειριών.

Στοιχειωμένη από το παρελθόν είναι η Νοτιοανατολική Ευρώπη. Μνήμη, συγκρότηση ταυτότητας, αναθεώρηση του παρελθόντος – όλα αυτά είναι για όλες τις χώρες της περιοχής μια εκρηκτική συγκυρία. Κοινή σε όλα αυτά τα κράτη είναι η αυστηρή κρατική πολιτική διαχείρισης και ερμηνείας της εκάστοτε ιστορίας, των επιβλητικών συμβόλων συμπεριλαμβανομένων. Οι εθνοκεντρικές ιστορικές εικόνες κυριαρχούν, ενώ συνάμα τα ιστορικά επιχειρήματα έχουν μεγάλη σημασία στις τρέχουσες πολιτικές συγκρούσεις. Η εκάστοτε ιστοριογραφία χαρακτηρίζεται από μια «οργανωμένη αθωότητα» (κανένας δεν είναι υπαίτιος, όλοι υπήρξαν θύματα των Άλλων), η επιστήμη και το μάθημα της ιστορίας δεν εξυπηρετούν τον ιστορικό διαφωτισμό, αλλά την ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας.

Κατά συνέπεια, σε όλα τα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης βρίσκουμε συλλογικές μνήμες που ταυτίζονται σχεδόν με το σύνολο της κοινωνίας. Επίσης, σπάνια γίνονται δημόσιες συζητήσεις, όπως απουσιάζει και ο επιστημονικός διάλογος – οι «παρεκκλίνοντες» παίρνουν μεγάλο ρίσκο.

Όσον αφορά το έργο των Ινστιτούτων Goethe στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, η κουλτούρα της μνήμης αποτελεί εδώ και χρόνια έναν από τους κεντρικούς τομείς δράσης, με τη διαρκή και ενεργή υποστήριξη της αρχής ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ξεκινά με την υπέρβαση ηθικών-θρησκευτικών-εθνικιστικών εντάσεων και με την άρθρωση και την αναγνώριση των επίμαχων αναμνήσεων – στις οποίες οφείλεται η ίδια προσοχή όπως και στις συμβάσεις, τη νομισματική ένωση και τα ανοικτά σύνορα.

Η έκδοση λογοτεχνικών έργων, στα οποία εξετάζονται περασμένες και υφιστάμενες συγκρούσεις, χρειάστηκε πειθώ. Απαιτούσε από καθέναν και καθεμία που συνέβαλε σε αυτή το προσωπικό τόλμημα της μνήμης. Απαιτούσε από κάθε διευθυντή και κάθε διευθύντρια του Ινστιτούτου Goethe να πάρουν το ρίσκο να εισπράξουν την απόρριψη από τους συγγραφείς στους οποίους απευθύνθηκαν – οι οποίοι βεβαίως είναι όλοι τους δηλωμένοι κοσμοπολίτες, αλλά παρ' όλα αυτά επιφυλάξεις, δισταγμοί, αρνήσεις υπήρξαν. Άρρηκτα συνδεδεμένο με όλα αυτά ήταν όμως και το τεράστιο εκδοτικό τόλμημα, που σήμαινε το να συγκεντρώσει κανείς από όλες τις χώρες πραγματικά αξιόλογα κείμενα.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί το προοίμιο ενός μεγαλόπνοου εγχει-

ρήματος του Ινστιτούτου Goethe στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Στη διαδικτυακή πύλη «Το τόλμημα της μνήμης» θα δημοσιευτούν όλα τα κείμενα σε όλες τις γλώσσες των συμμετεχόντων κρατών. Για το σκοπό αυτόν όλα τα λογοτεχνικά κείμενα, αλλά και όλες οι συμπληρωματικές πληροφορίες θα μεταφραστούν σε δέκα γλώσσες. Η ιστοσελίδα θα περιέχει αποκλειστικά κείμενα της βραβευμένης με Νόμπελ Λογοτεχνίας Χέρτα Μύλερ, άρθρα ειδικών επί της λογοτεχνίας, παρουσιάσεις χωρών, συγγραφέων και μεταφραστών, αλλά και πλήθος διαδραστικών στοιχείων (μεταξύ άλλων ένα forum, μια φωτογραφική κοινότητα) καθώς και πολυμεσικά περιεχόμενα (φωτοθήκη, κινηματογραφικά και μουσικά κλιπ, ηχητικά αρχεία πρωτότυπων κειμένων και πολλά άλλα).

Ένα ημερολόγιο εκδηλώσεων θα ενημερώνει για όλες τις διαλέξεις, τις συζητήσεις κ.λπ., με προσκεκλημένους τους συγγραφείς που λαμβάνουν μέρος στο πρόγραμμα, στη Γερμανία και στις άλλες συμμετέχουσες χώρες. Στα Ινστιτούτα Goethe της Νοτιοανατολικής Ευρώπης όπως και σε συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης στη Γερμανία (για παράδειγμα, την άνοιξη του 2011, στην Έκθεση Βιβλίου της Λειψίας) θα εμφανιστούν για πρώτη φορά μαζί συγγραφείς από τις χώρες του προγράμματος, για να μιλήσουν πάνω στο ακανθώδες θέμα της Μνήμης. Η έκταση του εγχειρήματος δίνει τη δυνατότητα μιας ευρείας κοινότητας αναγνωστών και αποδεκτών σε ολόκληρη τη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τη Γερμανία – και ταυτόχρονα την ευκαιρία ενός πρόσωπο με πρόσωπο διαλόγου μεταξύ γειτόνων.

Σε αυτό το πραγματικά παράτολμο εγχείρημα συμμετείχαν περισσότεροι από είκοσι συγγραφείς και πάνω από πενήντα μεταφραστές και μεταφράστριες. Η εκτεταμένη και πολύπλοκη προετοιμασία, η οργάνωση των μεταφράσεων και πλείστων άλλων θεμάτων δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς το δίκτυο των Ινστιτούτων Goethe και του υψηλού επιπέδου των γλωσσικών και μεταφραστικών τμημάτων τους.

Η ιδέα γεννήθηκε κατά τη διάρκεια ενός ελληνικού γεύματος, στο οποίο ο Wolfger Pöhlmann, διευθυντής του Πολιτιστικού Προγράμματος του Ινστιτούτου Goethe Αθηνών, προσκάλεσε έπειτα από μία λογοτεχνική εκδήλωση τον Johann P. Tammen, εκδότη του περιοδικού *die horen*. Μια συνεργασία ανάμεσα στο Ινστιτούτο Goethe και στο λογοτεχνικό περιοδικό με την τόσο πλούσια παράδοση, το οποίο συνδέεται τόσο με τον ονοματοθέτη του όσο και με την υποδοχή των «λογοτεχνιών του κόσμου» (Walter Hinck) φάνηκε πολύ δελεαστική στους

δύο συνδαιτυμόνες. Ο Johann P. Tammen διατύπωσε αυθόρμητα τον τίτλο «Το τόλμημα της μνήμης», η σύλληψη του εγχειρήματος ήταν προϊόν μιας αμοιβαίας ανταλλαγής ιδεών.

Εάν οι ευτυχείς επισκέπτες της ελληνικής ταβέρνας Wolfger Pöhlmann και Johann P. Tammen φαντάστηκαν έστω για μία στιγμή πόσοι κόποι, αντιδράσεις, καθυστερήσεις τούς περίμεναν, δεν μπορώ να το γνωρίζω. Και στους δύο εμπνευστές και διαμορφωτές της ιδέας οφείλεται πάντως ένα μεγάλο ευχαριστώ για την επιμονή, την πειθώ και την προσωπική τους ταύτιση με το εγχείρημα! Και οι δύο επωμίστηκαν το τόλμημα της επιτυχίας – και οι δύο υποστήριξαν με τόσο σθένος το σκοπό της έκδοσης, ώστε όλοι οι συμμετέχοντες να βρουν το θάρρος για το τόλμημα αυτό και να το διατηρήσουν ως το τέλος.

Στο πλευρό τους στάθηκε, με τον καλύτερο τρόπο, η Eva Rembor, εισηγήτρια του προγράμματος στο Ινστιτούτο Goethe Αθηνών. Με κέφι, συνέπεια, υπομονή, χιούμορ και επιμονή, η συνάδελφός μας μέρα με τη μέρα προχωρούσε λίγο παραπέρα το τόλμημα της μνήμης. Το να της εμπιστευτεί κανείς το συντονισμό του εγχειρήματος δεν ήταν επ' ουδενί παράτολμο.

Ως γενικός διευθυντής των Ινστιτούτων Goethe της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και επί πολλά έτη εκπρόσωπος του Ινστιτούτου Goethe στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ευχαριστώ θερμά όλους τους συγγραφείς που πείστηκαν να συμμετάσχουν σε αυτό το τόλμημα, όπως και όλους τους μεταφραστές που κατέστησαν προσιτά στους αναγνώστες το υπόβαθρο και το προσωπικό ύφος των συγγραφέων αυτών. Ιδιαίτερος ευχαριστώ επίσης τους συναδέλφους των Ινστιτούτων Goethe στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, των οποίων το προσωπικό κύρος στις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα συνέβαλε και θα συμβάλει στην επιτυχία του εγχειρήματος: Δρ Rudolf Bartsch (Σόφια), Thomas Diekhaus (Σκόπια), Jutta Gehrig (Βελιγράδι), Claudia Hahn-Raabe (Κωνσταντινούπολη), Beate Köhler (Βουκουρέστι), Δρ Thomas Lier (Άγκυρα), Δρ Petra Raymond (Σαράγιεβο), Roland Schmidt (Σμύρνη), Juliane Stegner (Ζάγκρεμπ), Ardian Klosi (Τίρανα), Ute Wörmann-Stylianou (Λευκωσία), Karl-Heinz Thalmann και Peter Panes (Θεσσαλονίκη).

Προγράμματα στα οποία συμμετέχεις και έχεις τη βεβαιότητα πως δουλεύεις για κάτι που έχει νόημα υπάρχουν. Η παρούσα έκδοση είναι ένα έξοχο παράδειγμα. Η λογοτεχνική ποιότητα των αναμνήσεων και των βιωμάτων καθιστά το ανάγνωσμα ωφέλιμο και –γιατί όχι– απο-

λαυστικό, αν αναλογιστεί κανείς τη συγγραφική πολυφωνία αλλά και, όχι σπάνια, την τόλμη, με την οποία γίνεται στον τόμο αυτό, χωρίς φανφάρες και τυμπανοκρουσίες, η υπέρβαση των ορίων.

Σε μερικές ημέρες θα υποδεχτούμε μια ομάδα πολιτιστικών εκπροσώπων της Ιαπωνίας, που ζήτησαν μια συνέντευξη για το «Τόλμημα της Μνήμης». Φαίνεται πως το παράδειγμα του εγχειρήματος είναι τόσο αξιομίμητο, ώστε δεν φείδεται κανείς του κόπου ενός τόσο μακρινού ταξιδιού.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

ΔΡ RÜDIGER BOLZ

Γενικός Διευθυντής των Ινστιτούτων Goethe της Νοτιοανατολικής
Ευρώπης / Διευθυντής του Ινστιτούτου Goethe Αθηνών.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Πελαγία Τσινάση